

Otázka postavení prezidenta republiky v rámci ústavního systému je již od vzniku samostatného československého státu v roce 1918 předmětem odborných polemik, a to nejen v řadách ústavní teorie, nýbrž i ústavní praxe. V současné době nabyla na aktuálnosti v souvislosti s recentní judikaturou Ústavního soudu, resp. Nejvyššího správního soudu, jež nelze hodnotit jinak než jako průlom do tradičního pojetí prezidenta republiky jakožto hlavy státu.

Právě uvedené pojetí reflektované v odborné literatuře a donedávna i v aplikační praxi jsem zvolila za výchozí pro zpracování této disertační práce. Jejím hlavním cílem je poskytnout ucelený pohled na postavení prezidenta republiky jakožto hlavy státu dle platné ústavní úpravy. V rámci zkoumání jednotlivých institutů jsem považovala za nezbytné zabývat se vývojem jejich ústavní úpravy, a to zejména s ohledem na skutečnost, že součástí platné ústavní úpravy jsou vedle psaného práva rovněž ústavní zvyklosti, jejichž kořeny je třeba hledat právě v jednotlivých etapách ústavního vývoje. V tomto smyslu jsem se zaměřila především na ústavní úpravu zakotvenou Ústavní listinou, jež je s platnou ústavní úpravou často srovnávána a na níž dokonce ve svých rozhodnutích odkazuje Ústavní soud. Naopak ústavní úpravou stanovenou Prozatímní ústavou se vzhledem k její provizorní povaze zabývám pouze okrajově.

Obecně lze konstatovat, že postavení hlavy státu vychází z formy vlády v příslušném státu. S ohledem na skutečnost, že Česká republika je parlamentní republikou, jsem se po uvedení stručné charakteristiky jednotlivých forem vlády, resp. modifikací parlamentní formy vlády, zabývala právě postavením hlavy státu v parlamentní formě vlády.

Pro postavení, resp. sílu úřadu prezidenta republiky jakožto hlavy státu je pak určující zejména rozsah jeho pravomocí, zejména těch, které prezident republiky vykonává autonomně, a dále rozsah jeho odpovědnosti z výkonu funkce.

Na základě této premisy jsem se nejprve pokusila o charakteristiku a roztřídění pravomocí prezidenta republiky. Poté jsem podrobila detailnějšímu zkoumání základní pravomoci prezidenta republiky odpovídající jeho postavení jakožto hlavy státu. Pozornost jsem věnovala konečně i právní ochraně poskytované prezidentu republiky jak v oblasti práva veřejného, tak v oblasti práva soukromého. Ve všech uvedených případech jsem vycházela především z platné právní úpravy, a to zejména s ohledem na kontinuitu vývoje ústavní úpravy pravomocí prezidenta republiky, která dle mého názoru činí dovozené závěry obecně aplikovatelnými. Rozboru ústavní a politické odpovědnosti prezidenta republiky z výkonu jeho funkce jsem následně věnovala samostatnou kapitolu.

Při stanovování systematiky zkoumání ústavní úpravy procesu vzniku funkce prezidenta republiky jsem vycházela ze skutečnosti, že se tento proces skládá v zásadě ze dvou na sebe navazujících stádií, a to volby prezidenta republiky a složení slibu. V rámci rozboru prvního z uvedených stádií jsem se vzhledem k aktuálnosti dané problematiky zabývala rovněž vybranými aspekty zavedení přímé volby prezidenta republiky. V souvislosti se zkoumáním historického vývoje ústavní úpravy trvání volebního období prezidenta republiky jsem svou pozornost zaměřila rovněž na otázku kontinuity výkonu úřadu prezidenta republiky Edvarda Beneše.

S ohledem na skutečnost, že se v ústavní praxi mohou objevit překážky bránící hlavě státu ve výkonu funkce, jsem se zabývala ústavně zakotvenými možnostmi zastupování hlavy státu, resp. náhradního výkonu funkcí hlavy státu zajišťující kontinuitu výkonu funkce prezidenta republiky.

Těžiště této práce bezesporu spočívá ve zkoumání vztahu prezidenta republiky k ostatním složkám dělby moci, tedy k moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Pravomoci přiznané prezidentu republiky ve vztahu k moci zákonodárné jsem pro účely této práce rozdělila na pravomoci vůči Parlamentu ČR, mezi které patří právo vyhlášovat volby do Parlamentu ČR, právo svolávat zasedání komor Parlamentu ČR, právo

rozpustit Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR, právo zúčastnit se jednání komor Parlamentu ČR a žádat o udělení slova, a právo navrhnout kandidáty na funkci Veřejného ochránce práv a jeho zástupce, a pravomoci prezidenta republiky v legislativním procesu. V obecné rovině je za základní práva prezidenta republiky v legislativním procesu třeba považovat právo předkládat návrhy zákonů, právo vracet zákony a právo podepisovat zákony. Platná ústavní úprava však prezidentu republiky právo zákonodárné iniciativy nepřiznává. Zvláštní pojednání je konečně věnováno dekretální normotvorbě prezidenta republiky realizované za trvání Prozatímního státního zřízení, resp. po určitou dobu po jeho zániku. Obsahem vztahu prezidenta republiky k moci výkonné jsou především pravomoci prezidenta republiky vůči vládě jakožto vrcholnému orgánu moci výkonné, dále vůči ozbrojeným silám a konečně vůči ministerstvům a jiným správním úřadům. Historickým vývojem právního vztahu prezidenta republiky k ministerstvům a jiným správním úřadům se v této práci nezabývám, neboť názvy a rozsah působnosti, resp. pravomocí těchto správních úřadů se během ústavního vývoje často měnily, a nelze tedy sledovat kontinuitu vývoje tohoto vztahu, popř. upozornit na změny, kterých tento vztah v průběhu ústavního vývoje doznal.

V rámci analýzy vztahu prezidenta republiky k moci soudní jsem se zaměřila na dva jeho klíčové atributy, a to pravomoc prezidenta republiky udělovat milost, resp. amnestii a pravomoc prezidenta republiky jmenovat soudce, resp. funkcionáře soudů. Ve snaze poukázat na entropii, která zavládla v ústavní praxi v návaznosti na recentní judikaturu Ústavního soudu jsem při stanovení systematiky zkoumání uvedených institutů nezvolila jako kritérium jejich obsahovou odlišnost, nýbrž naopak jejich objektivní chronologickou spojitost danou jejich současným zakotvením v jednotlivých fázích ústavního vývoje.

V souladu s cit. cílem této práce nebylo možné opomenout ani vztah prezidenta republiky k jiným ústavním orgánům, a to k Nejvyššímu kontrolnímu úřadu jakožto nezávislému kontrolnímu orgánu ČR, který vykonává kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu, a České národní bance jakožto ústřední bance státu a orgánu vykonávajícímu dohled nad finančním trhem.

Vzhledem k výše uvedenému determinují postavení prezidenta republiky rovněž pravomoci přiznané mu na základě ústavního zmocnění běžnými zákony, mezi které patří právo vyhlášovat volby do zastupitelstev územních samosprávných celků, právo vyhlásit volby do Evropského parlamentu, právo jmenovat profesory vysokých škol, právo jmenovat a odvolávat rektory veřejných vysokých škol a právo uchovávat pečetidlo státní pečeti.

Pro úplnost je konečně zařazena zvláštní kapitola týkající se organizačního a materiálního zajištění výkonu funkce prezidenta republiky. V tomto smyslu jsem se zabývala především postavením a působností Kanceláře prezidenta republiky, a dále subjektů zajišťujících bezpečnost prezidenta republiky.

Závěr této práce je věnován zhodnocení postavení prezidenta republiky, resp. síly jeho úřadu dle platné ústavní úpravy.

Při zpracování této práce jsem čerpala jak ze současné, tak z historické odborné literatury, jakož i z článků uveřejněných v odborných periodících a z informací publikovaných v rámci počítačové sítě Internet. Seznam literatury je zařazen na závěr této práce.

Na tomto místě považuji za nezbytné zdůraznit, že tato práce si navzdory maximální snaze o poskytnutí celistvého pohledu na postavení prezidenta republiky jakožto hlavy státu nemůže klást nároky na úplnost. Vzhledem k celkovému rozsahu předmětné materie jsem byla v některých případech nucena omezit se na zkoumání vybraných aspektů právní úpravy. Přesto bych si přála, aby tato práce přispěla ke komplexnějšímu vnímání postavení prezidenta republiky v České republice odpovídajícímu dikci ústavní úpravy a ústavní tradici.

Tato disertační práce vychází z právního stavu k 31.1.2007.